

ETIČKO-MORALNI VIDICI LJUDSKOG RAĐANJA (I)

Ivan Kešina, Split

UDK: 612.63 + 618.39 : 171
Stručni članak

Sažetak

U prvom dijelu riječ je o vrijednosti i dostojanstvu ljudskog života. Najdublje utemeljenje vrijednosti ljudskog života nalazi se za kršćanina u vjeri u Boga i u pozivu na vječni život, te da čovjek kroz milost ima udjela u božanskom životu.

U drugom dijelu raspravlja se o početku ljudskog života, što je postalo osobito aktualno u kontekstu rasprave o pobačaju. Vrlo staro i također danas najraširenije shvaćanje kaže da ljudski život započinje s oplodnjom, tj spajanjem jajne i spermalne stanice.

U trećem dijelu riječ je o oplodnji *in vitro*, zamjenskom materinstvu i naučavanju crkvenog učiteljstva o ovim problemima. Heterologna umjetna oplodnja u suprotnosti je s dostojanstvom bračnih drugova i s bračnom istinitošću. Zamjensko materinstvo objektivna je pogreška s obzirom na obveze majčinske ljubavi, bračne vjernosti i odgovornog materinstva. Sukladno tradicionalnom naučavanju o blagodatima braka i o dostojanstvu osobe Crkva se i nadalje, s moralnog stajališta, protivi homolognoj oplodnji *in vitro*.

1. VRIJEDNOST I DOSTOJANSTVO LJUDSKOG ŽIVOTA

Latinska poslovice kaže: "Homo homini lupus" - "Čovjek čovjeku vuk". U životinjskom svijetu, gotovo svaka vrsta ima svog prirodnog neprijatelja, koji njezino razmnožavanje zadržava u određenim okvirima, za čovjeka možemo reći da je sam sebi neprijatelj jer unutar svoje vrste sam širi užas i smrt.

Ove strahote ne odnose se samo na velike ratove ili države u kojima su se smjenjivale ili se smjenjuju revolucije i vlada teror, već i na naše vrijeme, našu kulturu i civilizaciju. Procjenjuje se da danas u mnogim zemljama 30 do 40 posto trudnoća biva prekinuto, a u posljednje vrijeme, može se pročitati, da u Nizozemskoj eutanaziju (koja se praktično sve više izvršava) uz određene uvjete treba i zakonski odobriti.

Sve navedeno trebalo bi nas zaprepastiti, budući se iz toga može naslutiti mentalitet prema kojemu se u pitanje dovode vrijednost ljudskog života, a samim tim i temelji zapadnoeuropskog humanizma. Zbog toga možemo postaviti nekoliko pitanja: Koju vrijednost, konačno, ima ljudski život? Koje su granice vrijednosti ljudskog života? Koji se zaključci iz svega toga mogu izvući?

Tijekom povijesti imali smo prilike upoznati mnoge kulture i civilizacije u kojima su se, zbog najrazličitijih razloga ubijala djeca, npr. jedno od dvoje blizanaca, tjelesno oštećena ili mentalno zaostala djeca.

U mnogim kulturama, npr. kod Grka, Kelta, Germana, itd., spaljivale su se udovice, što se u Indiji djelomično zadržalo i do danas.¹

I premda je ljudski život u povijesti zapadnoeuropske civilizacije često bio obezvrjeđivan i preziran, ipak se, pod utjecajem kršćanstva, oblikovao humanizam koji je ljudskom životu priznavao iznimno visoku vrijednost, na osnovi čega su se onda mogle izvesti i odgovarajuće etičke norme. U ovakvoj kršćansko-humanističkoj tradiciji činilo se mogućim utemeljenje vrijednosti ljudskog života, imajući u vidu sljedeća razmišljanja:

a) Čovjek je jedino živo biće koje je u stanju pitati, a pita zbog toga što ima samosvijest, što zna za sebe i zbog toga što želi analizirati svoju vlastitu egzistenciju i svoje ciljeve; jedino čovjek može raspolagati samim sobom i sam određivati kako će živjeti. Dostojanstvo ljudske egzistencije sastoji se bitno u tome da se čovjek u slobodi smije opredjeljivati i ostvarivati te da nitko nema pravo služiti se njime kao sredstvom. Čovjek, kao razumno biće, je i za Kanta svrha koja ima sama po sebi apsolutnu vrijednost. Zato se umna bića i zovu *osobama*, a ne stvarima jer su takva da se ne smiju upotrebljavati kao sredstvo. Temelj Kantova praktičnog principa sastoji se u tome da umna priroda egzistira kao svrha samoj sebi, što za posljedicu ima njegov praktični imperativ.²

Ipak, sloboda i samoodređenje čovjeka nisu neograničeni.³ Ljudska sloboda zato se ne može u svakom pogledu uzeti za utemeljenje ljudskog dostojanstva i vrijednosti ljudske egzistencije. To je moguće samo onda kada čovjek teži za nečim, ne pod vidom pritiska ili prisile okoline, već stoga što u tome otkriva svoje najdublje ostvarenje. Ne odgovara svako ljudsko htijenje ljudskom dostojanstvu niti ga uvijek utemeljuje, već sasvim određeno htijenje, u kome čovjek uistinu nalazi svoje potpuno ostvarenje.

b) Čovjek osobito doživljava svoju vrijednost kad se osjeća voljenim. Kad znamo da smo nekome dragi (dragocjeni) tada se i sami uvjeravamo o smislu i vrijednosti vlastite egzistencije. Netko tko nije iskusio ovakvu naklonost, može zapasti u izolaciju i očaj, što za posljedicu može imati i samoubojstvo. Takvo stanje moglo bi se

¹ Sjetimo se ovdje japanskih pilota kamikaza, koji su dragovoljno žrtvovali svoj život da bi neprijateljima nanijeli vojne gubitke. U našem stoljeću stravična je i pojava nacionalsocijalizma u Njemačkoj, gdje su ljudi ubijani ne zbog otpora režimu, već zbog pripadnosti nekoj drugoj rasi.

² Kantov praktični imperativ glasi: "Radi tako da čovječanstvo kako u tvojoj osobi, tako i u osobi svakoga drugoga uvijek uzimaš kao svrhu, a nikada samo kao sredstvo."

³ S nekim se može sa strane manipulirati, a da ovaj to sasvim i ne uvida. To se događa osobito preko reklama, oblikovanja javnog mišljenja preko radija, TV, tiska...te se katkad ljudske odluke mogu shvatiti i kao slobodne i kao ne-slobodne.

prevladati ako bi drugi ljudi imali više srca za čovjeka samotnjaka u svojoj blizini.⁴

Vrijednost ljudskog života ne smije se mjeriti zdravstvenim stanjem ili blagostanjem, već ona ima svoje daleko dublje utemeljenje. Vrijednost života jače se doživljava ako je u čovjeku više darovane ljubavi, privrženosti, vjernosti, poštovanja, itd. Ovdje možemo postaviti nekoliko pitanja: Ovisi li vrijednost ljudskog života samo od tome koliko je tko iskusio ljubavi i naklonosti? Je li život, u kome takva iskustva gotovo ne postoje, besmislen i bezvrijedan? Trebalo bi nam, međutim biti jasno da se, kad govorimo o vrijednosti i dostojanstvu čovjeka, ne radi o tome je li netko u određenom trenutku voljen ili nije, već se radi o tome, je li on - čovjek dostojan i vrijedan ljubavi. Na ovo pitanje ne da se odgovoriti samo kroz empirijska istraživanja jer je to pitanje odluke, i konačno, pitanje vjere.⁵

c) Najdublje utemeljenje vrijednosti ljudskog života leži za kršćanina u vjeri prema Bogu. Kršćanin vjeruje da ga Bog ljubi, osjeća se dragocjenim, vjeruje bivajući ljubljen, da ne prolazi životom kao jednodnevna mušica (vodencvijet), već da je pozvan na vječni život. "Uzvišenost ovog nadnaravnog zvanja objavljuje veličinu i dragocjenost ljudskog života u njegovoj vremenskoj fazi. Život u vremenu zapravo je temeljni uvjet, početni trenutak i sastavni dio čitavog i jedinstvenog procesa ljudskog postojanja... koji će postići svoje potpuno dovršenje u vječnosti".⁶ Čovjek koji je stvoren na "sliku i priliku Božju" (usp. Post 1, 26-27) ujedno je i dijete Božje, što nam je Krist svojim otajstvenim utjelovljenjem objavio. "U tom događaju spasenja objavljuje se čovječanstvu ne samo bezgranična ljubav Boga koji 'je tako ljubio svijet te je dao svoga sina Jedinorođenca' (Iv 3, 16), nego i *neusporediva vrijednost svake ljudske osobe*."⁷

Ta vrijednost ne iscrpljuje se u sposobnostima uživanja života i ostvarivanja samo nečeg materijalnog već svoje najdublje utemeljenje ta neusporediva vrijednost svake ljudske osobe nalazi u odnosu čovjeka prema svom Stvoritelju - Bogu.⁸ Zbog toga bismo mogli

⁴ Poznato je, npr., da ljudi koji zahtijevaju eutanaziju, koji traže da ih se ubije, gotovo uopće nemaju želju umrijeti, već traže više pomoći za život. Kad im se daruje pažnja, naklonost, poštovanje, ljubav..., ponovno pronalaze hrabrosti za život i otkrivaju smisao svoje egzistencije. Usp. H. Rotter, *Die Würde des Lebens. Fragen medizinischer Ethik*, Innsbruck-Wien 1987, str. 24.

⁵ Ako netko prezire i mrzi ljude oko sebe, ne može ga se iskustvenim argumentima prisiliti da te iste ljude voli. Hoće li on na to pristati, to više nije pitanje argumentacije, već slobodnog opredjeljenja, koje je povezano s vjerom.

⁶ Ivan Pavao II, Enciklika *Evangelium vitae* (Evandjelje života). *O vrijednosti i nepouvedivosti ljudskog života*, Zagreb 1995, 2.

⁷ Isto, 2.

⁸ Netko bi mogao misliti kako ovakvo utemeljenje za današnji sekularizirani svijet, nije više prikladno. Čini se da se moramo odlučiti shvaćamo li čovjeka materijalistički, dakle, samo kao biološku mašinu ili vjerujemo u dublje, tj. uzvišenije određenje čovjeka. Trebalo bi nam biti jasno da jedna, čisto materijalistička slika svijeta može imati sudbinske posljedice za procjenu vrijednosti

ustvrditi, da "najviše dostojanstvo čovjeka dolazi na vidjelo ondje gdje se reflektira njegov odnos prema aposlutno Svetom, naime, prema Bogu. Uistinu, to da čovjek kroz milost ima udjela u božanskom životu utemeljuje njegovu neusporedivu vrijednost".⁹ Vrijednost ljudskog života i njegovo dostojanstvo rezultat je dara Božje ljubavi svakom pojedinačno. Svako ljudsko biće na ovom svijetu, bez obzira u kojoj fazi razvoja se nalazilo: embrionalnom ili fetalnom, djetinjstvu ili mladenaštvu, zrelosti ili starosti, te nalazilo se u zdravlju ili bolesti, ima pred Bogom posve isto dostojanstvo. Naime, nitko od ljudi nema pravo odlučivati je li neki ljudski život dostojan življenja ili nije. Sve izrečeno u kontekstu je etičko-moralnih dilema-problema, koji se javljaju kad je riječ o ljudskom rađanju. U Napatku o poštivanju ljudskog života u nastanku i o dostojanstvu rađanja (*Dar života*), čitamo: "Od prvog časa svoga postojanja, tj. otkad se uobličili kao zigota, plod ljudskog rađanja zahtijeva bezuvjetno poštovanje koje dugujemo ljudskom biću u njegovoj tjelesnoj i duhovnoj cjelokupnosti. Ljudsko biće mora se poštivati i s njime valja postupati kao s osobom od samoga njegova začeća, pa mu se stoga od toga istoga časa moraju priznati prava osobe, među kojima je prije svega nepovredivo pravo svakoga nevinog ljudskog bića na život."¹⁰

Posljednjih desetljeća ostvaren je dramatičan napredak znanosti i medicinske tehnologije, koji je omogućio otkrivanje različitih poremećaja i oboljenja, a nerijetko i liječenje ljudskog bića već u majčinoj utrobi. Te "mogućnosti", koje su rezultat moderne medicinske tehnike, sa svim mogućim posljedicama, smatraju se, nakon uspješnog razbijanja atomske jezgre, najuspješnijim, a istodobno i najdiskutabilnijim rezultatom znanstvenih istraživanja dvadesetog stoljeća. Kod FIVET-a¹¹ postanak čovjeka je i sam postao predmetom eksperimenata. Ta činjenica neminovno zahtjeva novu etičku kvalifikaciju jer se nakon fizikalno-nuklearne dogodila biološko-nuklearna revolucija, koja je bila uzrokom velike idejne pometnje. Takvo stanje nanovo pred čovjeka postavlja pitanje: Je li sve što je tehnički moguće, i etički moguće, tj. moralno dopušteno učiniti? Čovjek, koji je stvorenje Božje, pozvan je na stvaralačko su-djelovanje, ali ne bi smio zaboraviti da nije Stvoritelj.

egzistenciji sasvim iscrpio, tada je vrijednost ovakva čovjeka sasvim neznatna, osobito ako je izgubio radnu sposobnost, kao i "sposobnost" uživanja života. Materijalističko shvaćanje čovjeka uvijek je u opasnosti izopačiti se, što se u povijesti pokazalo u nacionalsocijalizmu u Njemačkoj, kao i u komunizmu općenito, a osobito za vrijeme Staljina.

- ⁹ H. Rotter, nav. dj., str. 25. *O dostojanstvu i vrijednosti ljudske osobe* usp. H. Rotter, nav. dj. str. 21-31; Ž. Bezić, *Etika i život*, Đakovo 1995, str. 185-191; V. Požaić, *Život prije rođenja. Etičko-moralni vidici*, Zagreb 1990, str. 109-115; U. Eibach, *Medizin und Menschenwürde*, Wupertal 1976; W. Geist, *Vom Wert des Menschen*, Stuttgart 1991.
- ¹⁰ Kongregacija za nauk vjere, *Dar života. Napatuk o poštivanju ljudskog života u nastanku i o dostojanstvu rađanja*, (22. veljače 1987), Zagreb 1987, I,1.
- ¹¹ FIVET je latinsko-engleski stručni termin: Fertilisation In Vitro Embryo Transfer.

2. POČETAK LJUDSKOG ŽIVOTA

Pitanje o početku ljudskog života postalo je osobito aktualno u kontekstu rasprava o pobačaju,¹² što je kroz povijest rezultiralo različitim teorijama o tome kada zapravo počinje ljudski život. U kratkim crtama donosimo sedam teorija o početku ljudskog života:

1. U srednjem vijeku, primjerice Toma Akvinski i drugi slijede prijašnju tradiciju koja je zastupala postupno oduhovljenje. Tako ljudski individuum koji je u nastajanju prolazi najprije fazu čisto vegetativnog života s vegetativnom dušom, zatim animalnu fazu, s dušom koja je zajednička životinjama, a treća je prava ljudska faza, s ulijevanjem besmrtnne duše. Razmišljanje T. Akvinskoga oslanjalo se na Aristotelov nauk da se ulijevanje besmrtnne duše kod muškog embrija događa oko četrdesetog dana nakon začeća, a kod ženskog oko osamdesetog dana od trenutka začeća.

2. Tek jedan tjedan nakon oplodnje konačno se spoznaje hoće li biti rođeno jedno ili više djece. U ovom vremenskom razdoblju moguće je da dođe do oplodnje jedne, dvije ili više jajnih stanica ili se jedna oplodena jajna stanica podijeli u više embionalnih osnova i tako sazrijevaju u obliku jednoga ili dva čovjeka. Neki autori pretpostavljaju da tek nakon ovog trenutka, kada se konačno zna razvija li se jedan embrij ili više njih, može biti govora o oduhovljenom ljudskom životu, jer je poznato da se, s jedne strane, ljudska duša ne može dijeliti, a, s

¹² O problematici početka ljudskog života, kao i općenito o etici ljudskog radanja, osobito usp. H. Hepp, *Ethische Probleme am Anfang des Lebens*, u: L. Honnefelder - G. Rager (Hrsg.), *Ärztliches Urteilen und Handeln. Zur Grundlegung einer medizinischen Ethik*, Frankfurt a. M.-Leipzig 1994, str. 237-283; A. Kurjak, *Suvremena dostignuća antenatalne dijagnostike i neki medicinsko-pravni problemi*, u: A. Kurjak - Lj. Zergollern - Čupak (urednici), *Pravo na život i pravo na smrt. Medicinsko-pravni aspekti otkrivanja nakaznih fetusa*, Zagreb 1982, str. 8-19; A. Kurjak - J. Zmijanac, *Etika prenatalne dijagnostike iterapije*, u: A. Kurjak - Z. Šeparović (urednici), *Etika i pravo u humanoj reprodukciji*, Zagreb 1990, str. 19-45; L. Langmann, *Medizinische Embryologie*, Stuttgart-New York 1980; R. Löw, *Philosophie des Lebendigen*, Frankfurt a. M. 1980; K. Rahner, *Die Hominisation als theologische Frage*, u: P. Overhage - K. Rahner, *Das problem der Hominisation*, Freiburg 1961; W. Ruff, *Individualität und Personalität im embryonalen Werden*, u: *Theologie und Philosophie* 45 (1970), str. 24-59; J. Hübner, *Die neue Verantwortung für das Leben*, München 1986; O. Marquard - H. Staudinger (Hrsg.), *Anfang und Ende des menschlichen Lebens. Medizin-ethische Probleme*, Paderborn 1978; St. Wehowsky (Hrsg.), *Lebensbeginn und menschliche Würde*, München 1987; B. Häring, *Kristov zakon. Slobodni u Kristu*, Zagreb 1986, str. 100-107; V. Požaić, *Život prije rođenja. Etičko-moralni vidici*, Zagreb 1990; II. vatikanski koncil, *Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu Gaudium et spes*, osobito br. 14, 15, 22, 24, 35, 50, 51; Kongregacija za nauk vjere, *De abortu procurato* (O namjernom pobačaju), objavljen 18. studenoga 1974; Kongregacija za nauk vjere, *Donum vitae* (Dar života), Naputak o poštivanju ljudskog života u nastanku i o dostojanstvu radanja - Odgovori na neka aktualna pitanja, objavljen 22. veljače 1987, Zagreb 1987; Ivan Pavao II., *Evangelium vitae* (Evangelje života), Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života, objavljena 25. ožujka 1995, Zagreb 1995.

druge strane, teško je zamisliti da bi kod diobe stanica dodatna duša bila stvarana.

Međutim, nedjeljivost duše može se filozofski dokazati samo iz jedinstva ljudskog mišljenja i svijesti. Zbog toga bi navedeni argument mogao vrijediti tek od onog trenutka u kojemu je čovjek ostvario sposobnost svijesti i duhovnog života, a to u prvim tjednima nakon oplodnje nije slučaj. Isto tako se ne može argumentirati, da je, sve dok je moguće zamisliti dijeljenje na više jedinki, nemoguće govoriti o ljudskoj osobi, tj. o oduhovljenom životu. Individualnost i samostojnost, a to uključuje u sebi nedjeljivost i neponovljivost ljudske osobe¹³ rezultira iz svijesti i slobode i nije nužno svojstvo prvih faza embrionalnog razvoja. Zbog mogućih krivih zaključaka F. Böckle opominje: "Zaista se radi o kontinuiranom razvoju, koji je specifičan svojoj vrsti. Stoga je ono što se tu razvija od početka *vrijedno zaštititi*. O tome se nema što raspravljati."¹⁴

3. Neki autori drže da život počinje u trenutku kad počinje trudnoća, tj. u trenutku ugnježđenja oplodene jajne stanice u maternici majke (a to se događa između 6. i 7. dana nakon oplodnje) i tada se može govoriti o plodu. Oni usmjeravaju pozornost na činjenicu da se između polovine i dvije trećine oplodjenih jajašaca neće nikada uspjeti ugnježditi u maternici majke te da će nezapaženo propasti. Čini se da ljudsko tijelo osobito sprječava nidaciju i daljnji razvoj biološki oštećenih jajnih stanica (s kromosomskim aberacijama). Predstavnici ovog mišljenja ne žele prihvatiti da se sve te oplodene jajne stanice mogu smatrati čovjekom u pravom smislu te riječi.

Jasno nam je da je ljudskoj osobi svojstven odnos prema drugim ljudima, a osobito prema majci. Međutim, taj odnos ne može biti u svim razvojnim fazama potpuno isti. Medusobni odnos i djelovanje između oplodene jajne stanice i organizma majke postoji i prije nidacije. Taj odnos se neće ni nakon nidacije drastično promijeniti, kao da bi najednom započelo nešto posve novo.

4. Čovjekov život često se izjednačuje sa funkcijom njegova mozga, tj. s pojavom kore velikog mozga (između 40. i 70. dana razvoja embrija). Ako se kao jedan od kriterija smrti uzima prestanak moždane aktivnosti, onda bismo možda mogli za početak ljudskog života uzeti trenutak kada se prvi pokazatelji prisutne moždane aktivnosti mogu objektivno dokazati.

Istim argumentom mogla bi se također utemeljiti prisutnost duše, ondje gdje organizam u nastajanju posjeduje sposobnost izgraditi koru velikog mozga. Već ta sposobnost je specifično ljudska. Točnije rečeno, kora velikog mozga je u oplodenoj jajnoj stanici "predprogramirana", a ostalo ovisi o daljnjem razvoju. Zašto bi ljudski život započeo ondje gdje se kora velikoga mozga može anatomski i

¹³ Tradicionalna filozofija osobu definira prema Boetiju: "naturae rationalis individua substantia", ("nedjeljiva substancija duhovne naravi").

¹⁴ Citat prema B. Häring, *Kristov zakon*, str. 103.

funkcionalno prepoznati, a ne već tamo gdje je biološki programirana? S druge strane, formiranje kore velikoga mozga ne znači da bi ona, u prednatalnoj fazi razvoja, mogla biti korisno sredstvo za duhovne čine. U odnosu prema ovim činima ne postoji bitna razlika između postojanja kore velikog mozga u potenciji (= u oplodenoj jajnoj stanici) i kore kao organa koji možemo anatomske ustanoviti u dvanaestom tjednu embrionalnog razvoja.

5. Katkad se upozorava da se u pravnoj literaturi život prije rođenja označava kao "plod", a da se tek nakon rođenja upotrebljava pojam osoba ili čovjek. Za pravne izričaje je trenutak rođenja od posebnog značenja jer tada započinju novi odnosi čovjeka prema društvu, koji su u ovoj formi, prije rođenja, bili nemogući.

Činjenica je da trenutak rađanja u razvoju čovjeka ima osobito značenje. Ipak, iz toga ne slijedi da tek od trenutka rođenja treba govoriti o oduhovljenju i o pravu na zaštitu ljudskog života.

6. Rosmini je želio trenutak animacije identificirati s prvim intelektualnim činom djeteta nakon rođenja. Mislio je, da se čovjek, kao duhovno biće, može konstruirati tek kroz takav čin. Fenomenološki promatrano, ovo mišljenje nosi sa sobom velike poteškoće. Duhovni život djeteta ne započinje naglo, najednom, s intelektualnim činom sasvim određene kvalitete, već se svijest javlja postupno i kroz dugi razvojni put, tako da se može govoriti o kontinuiranom prelasku od maglovitoga, senzitivnoga osjećaja do jasvijesti i do služenja potpune slobode.

7. Vrlo staro mišljenje, koje je i danas najraširenije među medicinarima, prirodoznanstvenicima, teolozima i filozofima jest ono koje kaže da ljudski život započinje u trenutku spajanja haploidne ženske jajne stanice s haploidnom muškom spermialnom stanicom, odnosno s oplodnjom koja se ne može promatrati kao trenutačni događaj, već kao proces koji počinje prodiranjem spermija u jajnu stanicu (impregnacija), te završava fuzijom staničnih jezgri (konjugacija). Oplodena jajna stanica (= zigota) programirana je da se može dijeliti, diferencirati, producirati hormone i enzime, implantirati, razvijati organe, kosti, živce, mozak i postati odrastao čovjek. Ono što u njoj još nije realno ostvareno, prisutno je po svojim mogućnostima. Ostvariti oplodnju, tj. začete, znači ostvariti novo ljudsko biće, bez obzira kako ga mi nazivali: zigota, blastula, gastrula, morula, embrij, fetus ili ljudski plod. Svi ti nazivi označavaju pojedine stadije razvoja, ali mu nikako ne mijenjaju narav, jer je u svakom od tih stadija riječ o pravom ljudskom biću.¹⁵

¹⁵ Neki istočnjački narodi, osobito Kinezi i Korejci, vjeruju da su devet mjeseci stariji od ostalih naroda, jer smatraju da život ne počinje rođenjem. Prema njihovu shvaćanju, nakon rođenja već smo devet mjeseci stari, i to zato što život u maternici naše majke i život poslije rođenja čine jedinstvenu cjelinu.

2. 1. Početak individualnoga ljudskog života - stavovi crkvenoga Učiteljstva

Mnogi tekstovi Svetog pisma govore o čovjeku koji još od majčina krila pripada Bogu, koji ga svojim rukama oblikuje i vidi dok je još mali neoblikovan zametak i koji u njemu nazire sutra zrelog čovjeka. Tako prorok Jeremija govori: "Dode mi riječ Gospodnja: Prije nego što te oblikovah u majčinoj utrobi, ja te znadoh; prije nego što iz majčina krila izađe, ja te posvetih, za proroka svim narodima postavih te" (Jr 1,4-5). Psalmist se pak ovako obraća Bogu: "Na te se oslanjam od utrobe; ti si mi zaštitnik od majčina krila; u te se svagda uzdam" (Ps 71,6); "Iz krila majčina ti si me izveo, mir mi dao na grudima majke. Tebi sam predan iz materine utrobe, od krila majčina ti si Bog moj." (Ps 22,10-11). I evanđelist Luka, izvješćujući o susretu dviju majki, Elizabete i Marije, i dvaju sinova, Ivana Krstitelja i Isusa, još skrivenih u utrobi majke, ističe kako dijete osjeća dolazak Djeteta i kliče od radosti (usp. Lk 1,39-45).

Ranokršćanski pisac Tertulijan tvrdi: "Zabrana rođenja već je anticipirano ubojstvo; malo znači što se uklanja već rođena duša ili je se uklanja u rađanju. Već je čovjek onaj koji će to biti."¹⁶ Ni daljnje filozofsko-teološke rasprave glede preciznog časa ulijevanja duhovne duše, uz poneku iznimku, nisu izazivale dvoumice o početku ljudskog života. Albert Veliki je smatrao da se "ulijevanje duše" poklapa s trenutkom začeca. U trenutku začeca određen je budući individuum.

Naputak o poštivanju ljudskog života *Donum vitae* sažima razne izjave crkvenog nauka i kaže: "Od prvog časa svog postojanja, tj. otkad se uobličio kao zigota, plod ljudskog rađanja zahtijeva bezuvjetno poštovanje koje dugujemo ljudskome biću u njegovoj tjelesnoj i duhovnoj cjelokupnosti. Ljudsko biće mora se poštivati i s njime valja postupati kao s osobom od samoga njegova začeca, pa mu se stoga od toga istog časa moraju priznati prava osobe, među kojima je prije svega nepovredivo pravo svakog nevinog ljudskog bića na život."¹⁷ Ovo naučavanje, koje je potvrđeno suvremenim dostignućima humane biologije, koja kaže da je u zigoti koja nastaje oplodnjom, već uspostavljen identitet nove ljudske jedinice, ostaje za crkveno učiteljstvo nepromjenjivo. Isto naučavanje nastavlja se i u enciklici Ivana Pavla II. *Evangelium vitae*: "Crkva je uvijek naučavala, i još uvijek uči, da se plodu ljudskog rađanja, od prvog časa njegova postojanja, jamči bezuvjetno poštovanje koje moralno pripada ljudskom biću u njegovoj potpunosti, tjelesnom i duhovnom jedinstvu: *Ljudsko biće se mora poštivati i s njime valja postupati kao s osobom od samog njegova začeca* pa mu se stoga od toga istog časa

¹⁶ *Apologeticum*, IX, 8: CSEL 69,24.

¹⁷ Kongregacija za nauk vjere, *Donum vitae*, I,1.

moraju priznati prava osobe, među kojima je prije svega nepovredivo pravo svakog nevinog ljudskog bića na život."¹⁸

U navedenoj enciklici Papa piše kako neki pokušavaju opravdavati pobačaje tvrdeći da se plod začeca, odnosno zametak, barem nekoliko prvih dana ne može smatrati osobom. No Papa ističe da oplodnjom jajne stanice započinje novi život. "Od časa oplodnje jajašca, započinje život koji nije očevo ni majčino, nego novog ljudskog bića koje se razvija samo od sebe. Neće nikad postati ljudsko ako nije bilo već od tada."¹⁹

3. OPLODNJA IN VITRO

Već na prvoj stranici Biblije čitamo kako je Bog prvim ljudima, stvorivši ih, uputio blagoslov i nalog: "I blagoslovi ih Bog i reče im: 'Plodite se i množite i napunite zemlju, i sebi je podložite'" (Post 1, 28).

Brak u sebi sadrži poslanje pod dva vidika: unitivni - sjedinjenje u međusobnoj ljubavi i zajedništvu, te prokreativni - rađanje, što je II. vatikanski sabor, dajući obuhvatniji pogled na narav i poslanje braka izrazio riječima: "...Brak i bračna ljubav po svojoj su naravi usmjereni prema rađanju i odgoju potomstva".²⁰

Želja za djetetom, koja proizlazi iz poziva i naloga da u bračnoj ljubavi postanu otac i majka, naravna je težnja supružnika. Nemogućnost rađanja djece - *neplodnost*²¹ u braku katkad može

¹⁸ Ivan Pavao II., *Evangelium vitae*, 60. Spomenimo ovdje i stajalište Američkog društva za fertilitet, koje se čini i općenito prihvatljivim: "Ljudski je život neprekidan proces, pa prema tome točan trenutak u kojem je osoba u potpunosti formirana ne može se definirati u čisto znanstvenim okvirima. Definicija osobe nezaobilazno uključuje metafizičke (vjerske i filozofske) procjene." Citirano prema A. Kurjak-J. Zmijanac, nav. dj., str. 31.

¹⁹ Ivan Pavao II., *Evangelium vitae*, 60.

²⁰ GS 50,1

²¹ Neplodnost znači nemogućnost rađanja, ili zbog nemogućnosti zanošenja, začeca, ili zbog nemogućnosti donošenja, iznošenja trudnoće. O ovoj problematici, kao i o ljudskoj oplodnji in vitro s prenošenjem zametka (stručni izraz za to jest FIVET = Fertilisation In Vitro Embryo Transfer) napisano je dosta. Usp. osobito: U. Eibach, *Experimentierfeld: Werdendes Leben. Eine ethische Orientierung*, Göttingen 1983; U. Jüdes (Hrsg.), *In-vitro-Fertilisation und Embryotransfer (Retortenbaby)*. Grundlagen, Methoden, Probleme und Perspektiven, Stuttgart 1983; S. Trotnow - M. Barthel, *Extrakorporale Befruchtung*, u: J. Reiter-U. Theile (Hrsg.), *Genetik und Moral: Beiträge zu einer Ethik des Ungeborenen*, Mainz 1985; F. Böckle, *Bioethik und Menschenwürde. Über die sittliche Bewertung extrakorporale Befruchtung*, u: *Die neue Ordnung* 33 (1979), str. 356-362; A. Elsasser, *Menschliches Leben aus der Retorte*, u: *Herder Korrespondenz* 36 (1982), str. 293-297; J. Reiter, *Künstliche Zeugung als ethisches Problem*, *Herder Korrespondenz* 39 (1985), str. 34-39; B. Häring, *Kristov zakon*, str. 121-125; I. Fuček, *Dijete - plod ljubavi ili vještine laboratorija*, u: *Obnovljeni život* 26 (1971) 2, str. 113-131; I. Fuček, *Bračna ljubav*, Zagreb 1974, str. 56-203; I. Fuček, "Dar života" - nova instrukcija o bioetici, *Obnovljeni život* 42 (1987) 5, str. 403-421; V. Požaić, *Rasprava o početku ljudskog života*, *Obnovljeni život* 42 (1987), 1, str. 47-60; V. Požaić, *Bioetika*, *Obnovljeni život* 42 (1987), 2 str. 136-149; V. Požaić, *Rađanje:*

dovesti do različitih negativnih osjećaja među supružnicima: sjete zbog samoće, međusobnih psihičkih udaljavanja jedno od drugoga u svoje svjetove, optuživanja za ono "tko je krivac" pa gdjekad i do rastave braka. No to na sreću nije pravilo već samo pojava koja se na žalost zna dogoditi.

Medicinska znanost trudila se razriješiti zapreke koje su stajale na putu prirodnom tijeku rađanja. Otkrića i rezultati na području umjetne oplodnje žene primjenjuju se već odavno s uspjehom, dok je oplodnja u epruveti medicinsko dostignuće i tehnika našega vremena;²²

- 1785. godine u Francusku je uspjelo prvo umjetno osjemenjivanje;

- 1866. u SAD rođeno je prvo dijete, nakon 55 pokušaja osjemenjivanja na šest žena;

- 1884. izvršeno je prvo osjemenjivanje s posuđenom spermom (AID);

- 1944. godine su J. Rock i M. F. Menkin ostvarili umjetnu oplodnju ženskog jajašca u epruveti, ali nisu prenijeli zametak u maternicu žene niti su o tome izvjestili javnost;

- 1959. M. C. Chang ostvario je prvu trudnoću pomoću oplodnje u epruveti, ali se nije radilo o ljudskoj trudnoći nego o kunićima;

- 1961. je D. Petrucci oplodnom jajašcu *in vitro* omogućio razvoj do dvadeset i devetog dana. Sam ga je uništio jer se nije normalno razvijalo;²³

- 1976. su P. C. Steptoe i R. G. Edwards ostvarili putem oplodnje u epruveti prvu ljudsku trudnoću, ali izvan maternice;

- 1978. su dvojica spomenutih znanstvenika postigli potpuni uspjeh.

Pod njihovim vodstvom, oplodnjom u epruveti i prenošenjem zametka u maternicu, rodila se živa i zdrava Luise Brown;

- 1983. ostvarena u Zagrebu prva umjetna oplodnja u epruveti s uspješnom trudnoćom i rođenjem. Na taj način se 23. listopada 1983. godine rodio Robert V.

radost, nada, žalost i tjeskoba, Obnovljeni život 42 (1987) 6, str. 481-494; V. Pozaić, *Život prije rođenja. Etičko moralni vidici*, Zagreb 1990, str. 123-167; P. Šolić, *Moralne dimenzije ljudske oplodnje u epruveti*, Crkva u svijetu 19 (1984) 2, str. 130-144; Zbor za nauk vjere, *Donum vitae. Naputak o poštovanju ljudskog života u nastanku i o dostojanstvu rađanja. Odgovori na neka aktualna pitanja*, Zagreb 1987; Ivan Pavao II, *Enciklika Evangelium vitae - Eevandelje života*, Zagreb 1995.

²² Opširnije usp. P. Šolić, nav. dj., str. 131-132; V. Pozaić, *Radanje: radost, nada, žalost i tjeskoba*, str. 485-486; V. Pozaić, *Život prije rođenja*, str. 132-133;

²³ Istodobno su ruski biokemičari uspjeli zadržati na životu do dva mjeseca oko 250 fetusa u epruveti, a jedan, koji je težio gotovo 500 grama, čak do šestog mjeseca.

Nakon početnih godina, kada se postupno i vrlo oprezno primjenjivao, postupak oplodnje *in vitro* gotovo spada, dakako u za to dobro i posebno opremljenim medicinskim centrima, u rutinske zahvate.

3.1. Vrste oplodnje u epruveti²⁴

Da bismo lakše razumjeli moralnu prosudbu, potrebno je upozoriti na nekoliko značajki oplodnje *in vitro*. Razlikujemo *homologni FIVET*, tj. tehniku koja želi ljudsko začeće *in vitro* susretom spolnih stanica supružnika sjedinjenih brakom, i *heterologni FIVET*, tj. postupak kojim se želi postići začeće čovjeka *in vitro* spajanjem spolnih stanica gdje je barem jedan od davalaca različit od supružnika koji su sjedinjeni u tom braku. U oba slučaja razlikuju se dvije vrste postupaka:

1. Oplodi se više jajašaca, a u maternicu se prenosi samo ono najbolje uspjelo, dok ostala čekaju u "rezervi" - ako prvo ne uspije; "prekobrojna" oplodena jajašca poslužiti će u različite svrhe: zalede se²⁵ i čuvaju za eventualnu trudnoću neke druge žene,²⁶ za eksperimente ili istraživanja, za kozmetičke preparate ili se pusti da propadnu.

2. Oplodi se samo jedno jajašce, a ako se oplodi više jajašaca, sva se istodobno unose u maternicu. U ovom postupku nema žrtvovanja embrija, niti eksperimentiranja s njima, po čemu se uvelike razlikuje od prve vrste postupaka.

3.2. Crkveno naučavanje o umjetnoj ljudskoj oplodnji

Što crkveno učiteljstvo naučava o umjetnoj oplodnji čovjeka i posebno o oplodnji *in vitro*?

Sveti oficij je već godine 1897. na pitanje je li dopušteno umjetno osjemenjivanje žene odgovorio: *non licere*, tj. da nije dopušteno.²⁷

Papa Pio XII. u više je navrata govorio o tom problemu:

U govoru sudionicima IV. međunarodnog kongresa katoličkih liječnika 29. rujna 1949. godine izričito je rekao: "Makar se ne mogu a

²⁴ Bezić primjećuje da "neki stranu riječ epruveta prevode na hrvatski izrazom "mućkalica". Ne bez razloga. I dijete iz epruvete je također moralno mućkanje. I ono samo se kasnije, kad odraste, osjeća "mućkom". Ž. Bezić, *Etika i život*, str. 166.

²⁵ Sve češćim prakticiranjem umjetnog osjemenjivanja i oplodnje *in vitro*, kako homologne tako i heterologne, nastale su 1953. godine tzv. "banke sperme", a danas se govori i o bankama ljudskih zametaka, iz čega nije teško zaključiti kako su postupci umjetne oplodnje postali industrijom i trgovinom. Deborah Hecht, čiji je suprug, prije nego što je 1991. godine počinio samoubojstvo, ostavio petnaest bočica zamrznute sperme u "banci sperme", željela je biti umjetno oplodena. Nakon žestoke pravne bitke sud je odredio da joj pripadaju tri od petnaest pohranjenih bočica sperme. Usp. Slobodna Dalmacija, 1. travnja 1994, str. 30.

²⁶ Neki to nazivaju unutarmatериčno posvojenje zametka.

²⁷ Usp. ASS, 29 (1896-1897), str. 704.

priori isključiti novi načini samo zato što su novi, što se tiče umjetne oplodnje, nije dovoljno biti samo vrlo oprezan, treba je apsolutno osuditi"²⁸ - osim upotrebe određenih umjetnih sredstava kojima je jedini cilj olakšavanje naravnog spolnog čina.

U govoru sudionicima Međunarodnog kongresa o plodnosti i neplodnosti od 19. svibnja 1956. godine Papa ističe tjelesno-duhovnu cjelovitost bračnog čina: "Crkva osuđuje nauku koja u ljudskom rađanju želi odijeliti biološku aktivnost od osobnoga odnosa supruge. Dijete je plod bračnog sjedinjenja čijoj punini pridonose organske funkcije i osjetilne emocije koje su s tim povezane, duhovne i nesebične ljubavi koja ih nadahnjuje; u jedinstvo toga ljudskog čina moraju biti smješteni biološki uvjeti rađanja. Nikada nije dopušteno rastaviti ta dva vidika, tako da se pozitivno isključe ili nakana rađanja ili bračni odnos."²⁹

U kasnijim izjavama crkvenog učiteljstva ne ulazi se u konkretna pitanja, već se ističu samo opća načela, pri čemu se naglašava da prenošenje života mora biti na *ljudski* način.

Papa Ivan XXIII. u enciklici *Mater et Magistra* govori u prilog ljudskog načina prenošenja života: "Prenošenje života po naravi je povjereno osobnom i svjesnom činu i kao takvo podložno premudrim Božjim zakonima: te zakone, nepovredive i nepromjenljive, treba priznavati i opsluživati. Zato u ovome nije nikome slobodno služiti se metodama kojima se može prenositi život biljaka i životinja."³⁰

Govoreći o istoj problematici, papa Pavao VI. u enciklici *Humanae vitae* piše: "Učiteljstvo je ovu nauku izložilo više puta, i ona se temelji na neraskidivoj vezi između dvojakoga smisla bračnoga čina: smisla sjedinjenja i smisla rađanja. Tu je povezanost ustanovio Bog, i čovjek je ne smije samovoljno raskinuti. Po svojoj najdubljoj razložnosti, bračni čin, dok najuže sjedinjuje bračne drugove, ujedno ih osposobljava za rađanje novog života, po zakonima koji su upisani u samu narav muškarca i žene."³¹

Biskupska sinoda godine 1980. potvrdila je prijašnja načela, prešutjevši problematiku oplodnje *in vitro* kao i pitanje posudbenih majki izjavljujući: "Prenošenje života neodjeljivo je od bračnog zajedništva."³²

Papa Ivan Pavao II, govoreći 29. listopada 1983. Svjetskom udruženju liječnika o čovjekovim pravima pred novim mogućnostima medicinskih zahvata, kaže: "Posebno ta vrsta zahvata (ne strogo terapijskih) ne smije prejudicirati početak ljudskog života, tj. rađanje

²⁸ AAS, 41 (1949), str. 560.

²⁹ AAS, 48 (1956), str. 470.

³⁰ Ivan XXIII, *Mater et Magistra*, objavljena 15. svibnja 1961, Zagreb 1985, br. 163.

³¹ Pavao VI, *Humanae vitae*, objavljena 31. srpnja 1968, br. 12.

³² Sinoda biskupa 1980, *Poruka kršćanskim obiteljima*, br. 9.

vezano ne samo uz biološko nego i duhovno jedinstvo roditelja, koji su sjedinjeni svezom braka."³³

3. 3. Stajališta naputka *Donum vitae* i enciklike *Evangelium vitae*

Devet godina nakon rođenja prvog djeteta iz epruvete izlazi naputak *Dar života* koji je dao jasnu ocjenu i vrednovanje moralnog položaja nerođena djeteta od samog trenutka začeća pa sve do rođenja. K tome, ističe se čovjekovo jedinstvo, ne dopuštajući razdvajanje na tijelo i duh. Bitna novost je izričita i jasna čudoredna prosudba oplodnje *in vitro*.

Dar života raspravlja o ovoj problematici u obliku postavljanja pitanja i davanja odgovora.

Prvi jasan odgovor odnosi se na *heterolognu oplodnju in vitro*: "*Heterologna umjetna oplodnja u suprotnosti je s jedinstvom braka, dostojanstvom bračnih drugova, osobitim pozivom roditelja i s pravom djeteta da se začne i rodi na svijet u braku i iz braka*", a to sve navodi na donošenje "*moralno negativnog suda o heterolognoj umjetnoj oplodnji*".³⁴ Budući da poštivanje bračnog jedinstva i bračne vjernosti zahtijeva da se dijete začne u braku, moralno je nedopušteno "*oploditi ženu sjemenom darovatelja koji joj nije suprug, i oploditi muževljevim sjemenom jajašce koje ne potječe od njegove žene*".³⁵

Kao nemoralan i nedopušten označava se oblik umjetne oplodnje u kojem se majčina maternica zamjenjuje nekom drugom, tzv. zamjensko materinstvo ili posuđena majka (surrogate mother): "*Zamjensko materinstvo objektivna je pogriješka s obzirom na obveze majčinske ljubavi, bračne vjernosti i odgovornog materinstva; vrijeđa dostojanstvo i pravo djeteta da ga začnu, nose u utrobi, dadu na svijet i odgoje njegovi roditelji*".³⁶ Praktično se može dogoditi da dvoje ljudi imaju djecu a da se nikad nisu sreli i da se vjerojatno nikad neće sresti (biološki roditelji). Tako nastali plod *in vitro* daje se na iznošenje trudnoće surogat majci (nije biološka majka). Kad se to dijete rodi bit će dato na odgajanje nekom bračnom paru (naručiteljima) koji nisu ni u kakvoj krvnoj svezi s djetetom. Dijete na kraju ima pet "roditelja". S tim je povezan i čitav niz psiholoških trauma, pravnih i trgovinskih

³³ *L' Osservatore Romano* 30. X. 1983, str. 7.

³⁴ *Donum vitae*, II, 2.

³⁵ *Donum vitae*, II, 2.

³⁶ *Donum vitae*, II, 3. Poznat je slučaj 42-godišnje Arlette Schweizer koja je rodila blizanke kćeri, pošto je zatrudnjela s kćerinim jajašcima oplodjenima sjemenom zeta, što je izazvalo brojne polemike u SAD. Južnoafrikanka Pat Anthony je 1987. godine rodila u 47. godini života trojke, nakon što su joj usadena oplodena jajašca njezine kćeri. Postavlja se pitanje jesu li one majke ili bake? Poznat je i obrnut slučaj: Dvadeset dvogodišnja kći nosila je i rodila dijete 48-godišnje majke. Usp. Slobodna Dalmacija, 14. studenoga 1991, str. 32.

pitanja. Tko je stvarna majka novoga djeteta? Što ako posuđena majka nakon nekoliko mjeseci odluči abortirati? Što ako ona nakon rođenja želi zadržati dijete kao svoje? Za vrijeme trudnoće posuđena se majka ne smije radovati djetetu koje nosi, već bi prema njemu osjećajno trebala biti na distanci. Zar se to psihosomatski neće negativno odraziti na dijete? Što ako nakon rođenja ni "posuđena" majka ni "naručioc" ne žele dijete, koje je npr. retardirano ili ne ispunjava neka druga očekivanja ili uvjete? Ovdje možemo postavljati pitanja unedogled.

Naputak posvećuje dosta prostora problematici *homologne oplodnje in vitro*, posebno postupcima u kojima se ne žrtvuju embriji, već se začetom ljudskom životu pristupa s dužnim poštovanjem i brigom. Ne zatvarajući oči pred činjenicom da bi mnogi bračni parovi samo tim putem mogli doći do djece, naputak ustvrđuje sljedeće činjenice:

Prvo: Homologni FIVET razdvaja "radnje koje su određene za ljudsku oplodnju u bračnom činu".³⁷

Drugo: "Homologni FIVET obavlja se izvan tijela bračnih drugova uz pomoć radnji trećih osoba, o čijoj upućenosti i tehničkoj djelatnosti ovisi uspješnost zahvata; život i identitet zametka povjeravaju se moći liječnika i biologa i uspostavlja se gospodstvo tehnike nad sudbinom nove ljudske osobe."³⁸

Treće: Začecé *in vitro* ne postiže se niti se želi "kao izraz i plod specifičnoga čina bračnog sjedinjenja" te nije "surha i plod bračnog čina u kojem bračni drugovi mogu biti suradnici Božji u darivanju života novoj osobi".³⁹

Na temelju svega rečenoga, a sukladno tradicionalnom naučavanju o blagodatima braka i dostojanstvu osobe, "Crkva se i nadalje, s moralnog stajališta, protivi homolognoj oplodnji *in vitro*; ona je u sebi nedopuštena i u neskladu je s dostojanstvom rađanja i bračnog sjedinjenja, pa i tada kad se sve poduzme da ne dođe do smrti ljudskog zametka".⁴⁰

Unatoč mogućem protivljenju ili nerazumijevanju svojeg nauka, Crkva "strpljivo ponavlja da je ljudsko biće od svojeg prvog trenutka upućeno u život ne kao 'produkt' ili 'artefakt', nego kao ljudska osoba u svojem dostojanstvu slobodnoga i odgovornoga moralnog subjekta".⁴¹

I enciklika *Evangelium vitae*, spominjući različite tehnike umjetne oplodnje, koje izgledaju da se stavljaju na službu života i koje

³⁷ *Donum vitae*, II, 5.

³⁸ *Donum vitae*, II, 5.

³⁹ *Donum vitae*, II, 5.

⁴⁰ *Donum vitae*, II, 5.

⁴¹ I. Fuček, *Dar života* - nova instrukcija o bioetici, u: *Obnovljeni život* 42 (1987) 5, str. 403.

se često prakticiraju s tom nakanom, "u stvari otvaraju vrata novim napadima na život. Osim toga što su moralno neprihvatljive, od trenutka kad rađanje odvajaju od konteksta potpuno ljudskog bračnog čina, te tehnike bilježe visok postotak neuspjeha: on se odnosi ne toliko na oplodnju, koliko na susljedni razvoj zametka izloženog riziku smrti unutar općenito vrlo kratkog vremena. Povrh toga, ponekad biva proizveden veći broj zametaka od potrebnog za unošenje u krilo žene i ti takozvani 'prekobrojni zameci' bivaju ugušeni za istraživanja koja, pod izgovorom znanstvenog ili liječničkog napretka, u stvari svode ljudski život na jednostavan 'biološki materijal' s kojim se može slobodno raspolagati."⁴²

Posebnu ulogu u prenošenju ljudskoga života imaju liječnici i zato se njima u napatku *Donum vitae* posvećuje posebno poglavlje. Liječnik mora imati na umu dobrobit osoba te njihovo tjelesno i duševno zdravlje. "*Liječnik je u službi osoba i ljudskog rađanja: nema moć njima raspolagati ili o njima odlučivati.*"⁴³ Kad liječnički tehnički zahvat zamijeni bračni čin, "u tom slučaju liječnički zahvat nije, kao što bi trebalo, u službi bračnog sjedinjenja, nego sebi prisvaja roditeljsku ulogu i tako protuslovi dostojanstvu i neotuđivim pravima bračnih drugova i djeteta koje se ima roditi".⁴⁴ Zbog toga se, na poseban način, poziva liječničko i drugo osoblje katoličkih bolnica i klinika da se pridržava preuzetih moralnih obveza, koje su najčešće predviđene i statutarnim propisima.

Iz iznesenih stajališta jasno proizlazi da *Donum vitae* želi naglasiti i očuvati tzv. bračni personalizam prokreacije. Čini se da, s obzirom na homologni FIVET s ciljem da se prevlada bračna neplodnost treba voditi računa o mnogovrsnim čimbenicima: sociološkim, medicinskim, biološkim, pravnim, moralnim, a u svezi s tim postoje tri temeljna stajališta:⁴⁵

1. Oni koji ne dopuštaju homologno umjetno osjemenjivanje, ne dopuštaju ni homologni FIVET, a pri tome se oslanjaju na nauku Pija XII.

2. Oni koji zastupaju moralnu dopuštenost homolognog umjetnog osjemenjivanja, ali odbacuju i smatraju moralno nedopuštenim homologni FIVET, jer se medicinski zahvat ne ograničuje samo na muško spolno sjeme, već su u pitanju mnogovrsne opasnosti za ljudski zametak (veliki broj začelih ljudskih bića biva uništen, što činiti s nenormalnim i deformiranim zametcima...?).

3. Neki od onih koji zastupaju dopuštenost homolognog umjetnog osjemenjivanja smatraju moralno dopuštenim i homologni FIVET uz sljedeće uvjete: da je to zadnji i za sada jedini način prevladavanja

⁴² Ivan Pavao II, *Evangelium vitae*, 14.

⁴³ *Donum vitae*, II, 7.

⁴⁴ *Donum vitae*, II, 7.

⁴⁵ Opširnije usp. P. Šolić, nav. dj., str. 139-140.

bračne neplodnosti; da su gubici i odbacivanje zametaka svedeni na minimum; da se s određenom sigurnošću ne predviđaju opasnosti za novo ljudsko biće ili da su barem jednake onima kod normalne tjelesne oplodnje; da bračni drugovi žive duže vrijeme u stabilnom braku.

Crkveno učiteljstvo izražava veliko razumijevanje za duševno stanje bračnih parova bez djece i zna da će neki parovi i ubuduće pribjegavati, in bona fide, oplodnji in vitro. Zato daje neke obzirne primjedbe. Tako naputak *Donum vitae* kaže da homologni FIVET, u kome nema odbacivanja ljudskih zametaka, nije opterećen onom etičkom negativnošću koju susrećemo u heterolognom FIVET-u, te da se svako dijete koje se tako rodi "mora prigrliti kao živi dar božanske dobrote i odgajati s ljubavlju".⁴⁶

(Nastavak u sljedećem broju)

DIE ETHISCH-MORALISCHEN ASPEKTE DER MENSCHLICHEN GEBURT

Zusammenfassung

Im ersten Teil befasst sich der Autor mit dem Wert und der Würde des menschlichen Lebens. Die tiefste Begründung für den unantastbaren Wert des Lebens liegt für den Christen im Glauben an Gott, der die Menschen zum ewigen Leben beruft und sie schon jetzt durch die Gnade an seinem göttlichen Leben teilhaben läßt.

Im zweiten Teil wird die Frage nach dem Beginn des menschlichen Lebens erörtert, die besonders im Zusammenhang mit der Abtreibung aktuell geworden ist. Eine sehr alte und auch heute weitaus verbreiteste Auffassung besagt: das menschliche Leben beginnt mit der Zeugung, bzw. mit der Vereinigung von einer Ei- und Samenzelle.

Im dritten Teil setzt sich der Autor mit der Retortenbefruchtung (in vitro) und der Ersatzmutterschaft auseinander und legt die Lehre des kirchlichen Lehramtes zu diesem Problem dar. Die heterologe künstliche Befruchtung widerspricht der Würde der Eheleute und der Wahrheit der Ehe. Die Ersatzmutterschaft bedeutet einen objektiven Verstoß gegen die Pflichten der Mutterliebe, sowie die ehelichen Treue und die verantwortliche Mutterschaft. Entsprechend der traditionellen Lehre über die Güter der Ehe und die Würde der Person bleibt die Kirche bei der Ablehnung der homologen In-vitro-Befruchtung.

⁴⁶ *Donum vitae*, II, 5. Znak obzirnosti je i naknadna primjedba kardinala J. Ratzingera "da se neće poduzimati pravni koraci protiv osoblja i uprava katoličkih bolnica koje praktiraju metodu in vitro". V. Pozaić, *Život prije rođenja*, str. 161.